

Néhány megjegyzés az új Polgári törvénykönyvről

DR. VERESS EMÓD †

---

1. Hatályba lépett az új Polgári törvénykönyv: hét fontos probléma

A hatályba lépés elhalasztását kérő hangok és a hatályba lépés elhalasztásában bízók várakozásai ellenére megtörtént: október 1-én hatályba léptett az új Polgári törvénykönyv. Korábban már írtam róla, hogy ez akkora méretű reform, változás és átalakulás a román jogrendszer szempontjából, hogy ahhoz csak az 1991. évi alkotmány elfogadása mérhető.

Persze, ez a hatályba lépés nem problémamentes. Én hét problémát látok fontosnak:

1. Elégtelen a gyakorló jogászok felkészítése a változásokra, annak ellenére, hogy a Polgári törvénykönyvet már 2009-ben elfogadta a parlament. Csak az utolsó hónapban, 2011. szeptemberében indult be az állami gépezet, hogy felkészítse a bírókat az új Polgári törvénykönyv alkalmazására. A megfelelő időtartamú és mélységű felkészítő programok elmaradásának az a következménye, hogy rövid távon számos jogalkalmazási problémával fognak szembenézni a bíróságok.
2. A főként anyagi jogi szabályokat tartalmazó Polgári törvénykönyv párja, a perekre vonatkozó normákat tartalmazó új Polgári eljárási törvénykönyv hatályba lépésének időpontját még mindig nem tudjuk biztosan. Az új Polgári törvénykönyvet legkevesebb pár hónapon át a régi Polgári eljárási törvénykönyvvel együtt kell alapozni: biztos recept a bonyodalmakra.
3. Az új Polgári törvénykönyv abból a szempontból sem jól indul, hogy a 2009-ben elfogadott törvényszöveget még a hatályba lépése előtt, 2011-ben, pontosan a hatályba léptető törvénnyel alaposan módosították. Normális esetben a hatályba léptető törvény kizárólag átmeneti rendelkezéseket és a korábbi jogszabályok hatályon kívül

---

† Sapientia – EMTE, JTI, intézetigazgató, Kolozsvár, ügyvéd

helyezésére vonatkozó normákat tartalmaz. Itt és most nem: magát az akkor még hatályba nem lépett Polgári törvénykönyvet módosítja, sokszor alapvetően (bizonyítva, hogy a 2009-es szöveg nem volt megfelelően kiérlelt). Jobbiztonság? Eddig is ingatag volt Romániában, nincs amiért ezen csodálkozni.

4. Teljesen új Polgári törvénykönyvről van szó. Léteznek olyan szakmai álláspontok, amelyek szerint nem kellett volna új Polgári törvénykönyvet elfogadni, hanem a hagyományok tisztelete, a folytonosság, a bevált jogintézmények megőrzése végett elégséges lett volna a régi, 1864-es Polgári törvénykönyv alapvető reformja. Ebben az álláspontban, el kell ismernünk, van némi igazság.
5. E kis cikknek nem témája a Polgári törvénykönyv tartalma, annak átfogó elemzése. Csak annyit: annak ellenére, hogy általánosan jó minőségű jogszabály született, amelyre valóban szükség van, az egyes jogintézmények kidolgozottsági foka, a fogalmazás pontossága, részletessége nem egyforma, nem egyenletes. Látszik, hogy több jogász dolgozott a szövegen, és nem megfelelően hangolták össze a munkát. Hogy ez szintén problémákhoz fog vezetni, az bizonyos. Hosszú időszak kezdődik, amely megkeseríti a gyakorló jogászok életét. Akár évtizedekig párhuzamosan kell alkalmazni a két, a régi és az új Polgári törvénykönyvet. Ha szeptember 30-án valaki banki hitelszerződést kötött 25 éves lejáratra és kapcsolódó ingatlan jelzálog-szerződést, akkor ezeknek a szerződéseknek az alkalmazása, értelmezése, hatásai, megszűnése, a velük kapcsolatos jogviták a korábbi szabályok szerint történik. Tehát teljesen természetes módon lesznek 20 év múlva is olyan perek, amelyekben még a régi Polgári törvénykönyv eltérő szabályait kell alkalmazni!
6. Szintén sok időbe fog telni, amíg az új Polgári törvénykönyvnek a megfelelő szakmai feldolgozása a jogászok rendelkezésére fog állni. Évtizedes bírósági gyakorlat kell, hogy az új jogintézmények alkalmazásának irányai letisztázódjanak. Csak ekkor lehet majd komoly szakkönyveket írni. A most következő időszakban megnő annak az esélye, hogy azonos ügyeket különböző bíróságok egymástól eltérően kezeljenek, pontosan azért, mert sok jogalkalmazási kérdés megfelelő megoldása nem kevés időt igényel.

7. Nehézségek mindenképpen vannak, de ez nem jelenti azt, hogy az új Polgári törvénykönyv elfogadása ne lett volna helyes lépés. Az volt. A jelentősége még nagyobb, mint a korábbi Polgári törvénykönyvvé, hiszen az új Polgári törvénykönyv a korábbi Kereskedelmi törvénykönyvet is felváltja. Az új Polgári törvénykönyv tartalmazza a gazdasági, üzleti életre vonatkozó alapvető szabályokat is (például a szerződésekről szóló joganyagot). Nem vár a jogászokra könnyű időszak, de a fejlődés sosem problémamentes. A fenti hét, sajnos valós gond ellenére: fogadjuk szeretettel és megbecsüléssel az új Polgári törvénykönyvet.

2. Az új Polgári törvénykönyv (Ptk.) és a kereskedelmi jog

Az új Ptk. modernizálja a magánjogot, ezért elfogadása és elkövetkező hatályba lépése üdvözlendő. Egyes magánjogi területeket a korábbi szabályozáshoz képtest valósággal „forradalmasít”. Nyilván, sok rendelkezése vitatható, elemezhető, és ez így is van rendjén. Itt az egyik ilyen – komoly vitákat kiváltó – kérdéssel foglalkoznánk: a kereskedelmi jog és az új Ptk. viszonyával.

A magánjoggal kapcsolatban egyes államokban két típusú megközelítés létezik. Egyfelől létezik a magánjog dualista felfogása. Ebben a rendszerben a magánjog két külön alrendszerre osztható: a polgári jogra és a tőle elkülönülő kereskedelmi jogra. Vagyis a kereskedelemnek, pontosabban az üzleti életnek saját, elkülönült magánjoga van. A dualista rendszer mellett szól azon alapvető érv, hogy az üzleti tevékenységnek gyorsaságra, rugalmasságra, áttekinthetőségre, maximális kiszámíthatóságra, erőteljes hitelezővédelemre van szüksége, amelyet az általános érdekeket követő magánjog, a polgári jog nem biztosít. A dualista rendszer eredete egyébként a feudális jog mellett létező, de attól elkülönülő kereskedelmi szokásjogi rendszerekre vezethető vissza. Történeti szempontból a dualista elv érvényesülését jelzik a szárazföldi és a tengeri kereskedelmről szóló francia szabályok (1673, 1681), illetve a francia kereskedelmi törvénykönyv (1807), a spanyol kereskedelmi törvénykönyv (1829), a német államok közös (1861) és az egységes német állam kereskedelmi törvénykönyve (1897), az olasz kereskedelmi törvénykönyv (1865, 1883). Az évszámokból kitűnik, hogy a dualista felfogás a XIX. században volt meghatározó, a román Kereskedelmi Törvénykönyv (1887) is ekkor született, elsősorban olasz mintára, és ekkor jött létre a magyar Kereskedelmi Törvénykönyv is (1875. évi XXXVII. tc), a német

államok közös kereskedelmi törvénykönyvének mintájára. A román Kereskedelmi törvénykönyv sorsa is érdekes: túlélte saját mintáját (az olasz Kereskedelmi törvénykönyvet a második világháború idején helyezték hatályon kívül), túlélte a totalitarizmust, és 1989 után újra feltámadt, természetes közegével, a kapitalizmussal együtt.

Másfelől az alternatíva a magánjog monista felfogása. Ebben a rendszerben nincs külön gazdasági jog, a polgári és üzleti viszonyokat ugyanazon szabályok alapján bírálják el.

Már a dualista felfogás fénykorában, a XIX. században levezették, hogy a polgári jog és a kereskedelmi jog elkülönülésének külső, relatív, történeti oka van, és az elkülönítés a jog egységét és biztonságát veszélyezteti. A XX. században egyértelműen a monista felfogás terjedt el, például Olaszország 1942-től, az akkor elfogadott Polgári törvénykönyvön keresztül monista koncepcióra tért át. A francia, német, osztrák jogrendszerek viszont továbbra is fenntartják a dualista koncepciót. Azonban fontos érv, hogy az egykor merev magánjog ma már annyira felgyorsult, átalakult, hogy biztosíthatja a kereskedelem rugalmasságát is, nincs szükség elkülönülő kereskedelmi jogra. Az általános magánjog kereskedelmi „jogiasult”. És ebben az átalakulásban pont a kereskedelmi jog játszott szerepet, amely fokozatosan emelte az elülönült polgári jog rugalmasságát és gyorsaságát a mai szintre. Az önálló kereskedelmi jog a maga képére formálta a polgári jogot, és ezzel önmagát felszámolta.

Ez történik most Romániában is. A dualista rendszerről az új Ptk. áttér a monista felfogásra. Az új Ptk. 3. cikke szerint *„a jelen törvénykönyv rendelkezéseit a professzionálisok közötti jogviszonyok tekintetében és az ezek és bármely más jogalany közötti viszonyokra is alkalmazzák. Professzionálisnak számítanak azok, akik vállalatot működtetnek.”*

Ezáltal megszűnik a kereskedelmi jog? Lejárt a kereskedelmi jog – gyakorló jogászi szakosodási irány, egyetemi tantárgy, kutatási terület kora? Nem.

Öt pontban foglalom össze, hogyan értékelem a problémát:

1. A magánjog egységesülése pozitív jelentég. A Ptk-ba kerül a családjogi joganyag, a szerződések általános szabályozása és számos speciális szerződés, a társaságok általános szabályozása, a személyekre vonatkozó, az ötvenes évekből származó külön szabályozás. Megszűnik a külön kereskedelmi kötelmi jog és a kereskedelmi cselekmények kategóriája, a szerződések létrejöttének külön szabályozása. Ami valójában megszűnik, az a külön

kereskedelmi kötelmi jog: nem lesz megkettőzött szabályozása például az adásvételi vagy a megbízási szerződésnek, mint eddig.

2. A kereskedelmi/gazdasági/üzleti jog megmarad a magánjog autonóm részterületének. A Ptk. „anyajog”, de nem zárja ki a speciális törvények létét a gazdasági élet számos vonatkozásában. A társasági jogot teljes egészében vagy a tőkepiaci szabályozást nem fogja a Ptk. tartalmazni. A kereskedelmi jog művelése és egyetemi tantárgyként való elismerése nem függ az önálló Kereskedelmi törvénykönyvtől. A Kereskedelmi törvénykönyv csak kis mértékben adta eddig is a kereskedelmi jog háttéranyagát, amely meghatározó módon inkább speciális törvényekből tevődött össze, mint a társasági törvény vagy a fizetésképtelenségi törvény.

3. A kereskedelmi jog számos sajátossága az új Ptk. rendszerében is fennmarad. Például az egyetemes felclősség vélcclclme (Ptk. 1446. cikk) vagy az automatikus késedelembe helyezés (Ptk. 1523 cikk).

4. Az üzleti életben számos fontos szerződés nem kap helyet a Ptk-ban. A lízing megmarad speciális szabályozásként, a franchise úgyszintén, a faktoring szintén megmarad azon a szinten, ahogy most áll (egymondatos törvényi meghatározása van, lebeg a tipizált és az atipikus szerződések közötti határon).

5. A gazdasági életet ma már nagyon nehéz elszigetelt magánjogi szempontok szerint elemezni. Az üzleti élet jogi szabályozása közjogi és magánjogi szabályok keveréke. Ilyen körülmények között a gazdasági élet magánjogi szabályozását egységesíteni nem ördögtől való dolog.

Az alapkérdés sokkal fontosabb: a román jog akkora reformja előtt állunk, amelyhez csak az első demokratikus, közepesen rosszul sikerült alkotmány elfogdása mérhető.

3. A szerződéses szabadság és az adhéziós szerződések

A szerződések elméletét a klasszikus liberalizmus a szerződések szabadságának elvére alapozza: a felek szabadon köthetnek szerződéseket. A szerződő felek akarata hozza létre a szerződést (akaratszabadág). Mivel a szerződés a felek akaratát fejezi ki, az megegyezik a szerződő felek érdekeivel, az egyéni érdek pedig a gazdaság fő mozgató ereje. A szerződéseken keresztül érvényesített individuális érdekek pedig a társadalom és a gazdaság általános fejlődését eredményezik. Ezt az elvet foglamazza meg az új, 2011. október 1-én hatályba lépő román Polgári törvénykönyv: „a felek

szabadon köthetnek bármilyen szerződést és meghatározhatják ezek tartalmát, a törvény, a közrend és a jóerkölcs által meghatározott korlátok között” (1169. cikk).

Az akaratmegegyezésből következik a szerződés kötelező jellege (a *pacta sunt servanda*, „az adott szó kötelez”): a szerződés a felek törvénye. Ha egyszer az akaratmegegyezés létrejött, a szerződést kötelező betartani, pontosan úgy, mint a törvényt. Az új Polgári törvénykönyv ezt az elvet is tartalmazza: „az érvényesen megkötött szerződés törvényerejű a szerződő felek között” (1270. cikk). Nyilván, ez a „törvényerejű” jelleg jogi metafora, hiszen a szerződés az a felek között kell gyakorolja hatásait, amíg a törvény általános jellegű norma, jogszabály. De jól kifejezi a szerződés kötelező erejét. (Amúgy a korábbi Polgári törvénykönyv is ezt a megfogalmazást tartalmazta, és az új Polgári törvénykönyv megalkotásánál is megőrizték ezt a jogilag nem túl pontos, de irodalmi erejű kifejezőmódot).

A szerződésekre vonatkozó magánjogi szabályok jelentős része diszpozitív (eltérést engedő, vagyis a felek megállapíthatják a szabályokat, és csak a felek döntésének hiányában alkalmazzák a jogszabályt) jellegű. A szerződés szabadságát csak az imperatív jogszabályok, a közrend és a közerkölcs korlátozza. A szerződés érvényes megkötéséhez általában elegendő a megegyező akaratok kinyilvánítása, a speciális formai előírások kivételesek (konszenszualizmus).

A szerződések azonban az új román Polgári törvénykönyven helyes módon megjelenő klasszikus liberális elvekhez képest alapvető átalakuláson mentek át. Az állam gazdasági és társadalmi szerepe és maga a gazdaság is alapvetően változott meg, és ez a szerződések területén is éreztette hatását. Új típusú szerződések jelentek meg.

Az új típusú szerződések közé tartoznak az adhéziós szerződések. Egyes szerződések tartalmát az egyik szerződő fél előre meghatározza, a másik fél döntési joga a szerződés elfogadására vagy elutasítására egyszerűsödik és korlátozódik, a szerződés tartalmát nem tárgyalják meg. A szerződés például formanyomtatványként, blankettaként jelenhet meg. Például ilyenek a biztosítási szerződések vagy a banki szerződések, de akár a legegyszerűbb mobil telefon előfizetés is. Az adhéziós szerződések megjelenése és elterjedése egyfelől könnyíti és gyorsítja a szerződéskötés folyamatát, de mivel a szerződés tartalmát mindig a gazdaságilag erősebb fél határozza meg, a visszaélés lehetősége nyilvánvaló.

Az új típusú szerződésekre más példák is léteznek. Például itt vannak kényszerszerződések. Ezen szerződések esetén nem csak a szerződés tartalma van meghatározva, hanem hiányzik a kötelezettnek az „igen” vagy „nem” opciója is: a szerződést kötelező megkötni. A tipikus példát a kötelező biztosítások jelentik. A kommunista állam által elvett, és 1989 után visszaszolgáltatott épületek esetén is a bérleti szerződéseket az állam sorozatosan törvénnyel hosszabbította meg, a tulajdonos akaratától függetlenül. A harmadik példa az imperatív szabályokkal meghatározott szerződések. A szerződések területén nagyobb szerepet kaptak az imperatív szabályok és a formai előírások. Egyes szerződéseket (például a lakásbérletet) imperatív szabályokkal, nagyon részletesen szabályoztak, elsősorban a bérlő védelme érdekében. Így a felek akaratát a szerződés megkötésekor nem terjedhet ki azokra a kérdésekre, amelyeket a törvény előre eldöntött, a tárgyalás és a megcégzés lehetősége csak néhány szerződéses elem eldöntését érintheti (bérleti díj, bérlet időtartama). A negyedik példát a közjogi szerződések képezik (például a közbeszerzési szerződés), amelyek sajátos szerződéstípust képeznek. A közjogi szerződések jellegzetességei a következők: ezeket a szerződéseket közjogi (alkotmányjogi, közigazgatási jogi, pénzügyi jogi, adójogi normák szabályozzák; legalább egyik fél állami hatóság; a szerződés közérdek, közcél, közszolgáltatás megvalósítását szolgálja; a felek a klasszikus szerződéses modelltől eltérően nem feltétlenül vannak tiszta mellérendeltségi viszonyban, hanem a szerződésben a hatalmi, alárendeltségi elem is kimutatható lehet (például a szerződés szabályozó elemeket tartalmazhat, amelyet az állami hatóság egyoldalúan módosíthat); a szerződéssel kapcsolatos jogvitákat a közigazgatási bírászkodás speciális szabályai szerint kell megoldani.

De visszatérve az adhéziós szerződésekre, az a kérdés, hogyan kezeli a román magánjog, elsősorban az új román Polgári törvénykönyv az adhéziós szerződések kérdését. Nem vesz tudomást ezen szerződés fajta megjelenéséről, vagy próbál megoldásokat keresni az adhéziós szerződések területén a gyengébb szerződő fél védelme érdekében.

Az új Polgári törvénykönyv a második elvet követi. Megpróbál az adhéziós szerződésekkel kapcsolatban néhány elvet lefektetni. Először is elismeri az adhéziós szerződést mint szerződéstípust, meghatározza azt: „a szerződés adhéziós, ha lényegi előírásait az egyik fél szabja meg vagy szerkeszti, saját maga számára vagy utasításainak megfelelően, a másik fél pedig csak az elfogadásáról dönthet” (1175 cikk).

Amikor a szerződés értelmezése szükséges, adhíziós szerződés esetén a szerződés előírásait azon féllel szemben kell értelmezni, aki azokat az előírásokat javasolta (Ptk. 1269. cikk (2) bekezdés). Az eladási szerződés (hagyományosan: adásvételi szerződés) esetén a Ptk. megerősíti ezt a szabályt: az adásvételi szerződés esetén a szerződést a vevő javára kell értelmezni, kivéve, ha az eladási szerződés adhíziós jellegű, mert akkor az előbb ismertetett értelmezési szabályt kell alkalmazni (Ptk. 1671. cikk).

Adhíziós szerződések esetén nem lehetséges az, amit a Ptk. más szerződések esetében lehetővé tesz: az elévülési határidő hosszának, kezdeti időpontjának, felfüggesztésének és megszakításának felek által történő meghatározása (Ptk. 2515. cikk (4) bekezdés).

Ezek a szabályok találhatóak meg az új Polgári törvénykönyvben az adhíziós szerződések kapcsán. Első ránézésre céltelennek is tekinthető a szabályozás, hiszen ez messze nem elegendő, hogy a gazdaságilag gyengébb szereplő megfelelő védelemben részesüljön. A szerződéses egyensúly helyreállítása azonban nem csak a román, hanem az európai jogalkotót is foglalkoztatja.

Az európai jogalkotó kifejezetten a fogyasztók (itt olyan természetes személyek, aki úgy kötnek szerződést, hogy az kívül esik saját szakmájuk, üzleti tevékenységük vagy foglalkozásuk körén) védelme érdekében. A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről irányelv szól (93/13/EGK irányelv), amelyet Románia – sajnos – nem az új Polgári törvénykönyvvel, hanem külön törvénnyel ültetett át a belső jogba (2000. évi 193. törvény, de ezeket a szabályokat álláspontom szerint az új Polgári törvénykönyvbe át kellett volna venni).

Ez a szabályozás a gyengébb szereplő, a fogyasztó védelme érdekében a szerződéses szabadság elvébe történő állami beavatkozásnak számít. A kereskedők nem foglalhatnak a szerződésbe tisztességtelen feltételeket. Egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel abban az esetben tekintendő tisztességtelen feltételnek, ha a jóhiszeműség követelményével ellentétben a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben jelentős egyenlőtlenséget idéz elő a fogyasztó kárára a jogok és kötelezettségek között. Egy szerződési feltétel minden olyan esetben egyedileg meg nem tárgyalt feltételnek tekintendő, ha azt már előzetesen megfogalmazták, és ezért a fogyasztó nem tudta annak tartalmát befolyásolni, különösen az előzetesen kidolgozott szabványszerződések (contract standard preformulat) esetében.

Pontosan az adhéziós szerződésekről van itt szó. Az a tény, hogy egy feltétel bizonyos elemeit vagy egy kiragadott feltételt egyedileg megtárgyaltak, nem zárja ki a törvény alkalmazhatóságát a szerződés többi részére, ha a szerződés átfogó megítélése arra enged következtetni, hogy a szerződés mégiscsak egy előre kidolgozott szabványszerződés, amelyet a kereskedő egyoldalúan állapított meg. Olyan esetekben, amikor a kereskedő arra hivatkozik, hogy egy szabványfeltételt egyedileg megtárgyaltak, ennek bizonyítása az eladót vagy szolgáltatót terheli.

A törvény melléklete tartalmazza, példa jelleggel, a tisztességtelen szerződéses feltételeket, például tisztességtelenek azok a feltételek, amelyek kötelezik a fogyasztót kötelezettségei teljesítésére akkor is, amikor a kereskedő nem teljesíti saját kötelezettségeit, feljogosítják a kereskedőt, hogy a szállítandó áruk vagy nyújtandó szolgáltatások jellemzőit, a szállítás vagy szolgáltatás nyújtásának időpontját egyoldalúan, a fogyasztó beleegyezése nélkül megváltoztassa, korlátozzák vagy kizárják a fogyasztó jogát hogy kártérítést kérjen azokban az esetekben amikor a kereskedő nem teljesíti szerződéses kötelezettségeit stb. Tisztességtelenek azok a szerződéses feltételek is, amelyek kizárják vagy korlátozzák a kereskedő jogi felelősségét a fogyasztó testi sérülése vagy halála esetén, amit a kereskedőnek a termékek vagy szolgáltatások használatára vonatkozó cselekedete vagy mulasztása idézett elő, például ha a gépkocsikölcsönző cég a bérleti szerződésbe olyan tisztességtelen záradékot foglal, amely szerint nem vállalja a felelősséget beleset esetén, amelyet a járműben meglévő hiba vagy a nem megfelelő karbantartás okozott. A szabványszerződések esetén a kereskedőnek kötelessége, hogy kérésre bármely érdekelt személynek az általa javasolt szerződésből egy példányt átadjon.

A tisztességtelen szerződéses feltételek nem váltanak ki a fogyasztóval szemben hatást, de a szerződés továbbra is fennállhat, a fogyasztó beleegyezésével, amennyiben a tisztességtelen feltételek kihagyása után teljesítése folytatható. Amennyiben a szerződés a tisztességtelen feltételek kihagyása után nem tud hatást kiváltani, a fogyasztónak jogában áll a szerződés felbontását és kártérítést kérni.

A szerződéses szabadság elve megőrzi fontosságát, de a kivételek, korlátok köre jelentősen megnőtt. A kivételek, mint az adhéziós szerződések, megfelelő (nyilván a gazdasági életet nem ellehetetlenítő) szabályozása szükségszerű: pontosan a valódi szerződéses szabadság védelmében.